

The Greek Review of Social Research

Vol 88 (1995)

88

Η μέτρηση της φτώχειας: η περίπτωση της Κύπρου

Εύρος Ι. Δημητριάδης

doi: [10.12681/grsr.680](https://doi.org/10.12681/grsr.680)

Copyright © 1995, Εύρος Ι. Δημητριάδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Δημητριάδης Ε. Ι. (1995). Η μέτρηση της φτώχειας: η περίπτωση της Κύπρου. *The Greek Review of Social Research*, 88, 85–99. <https://doi.org/10.12681/grsr.680>

Εύρος I. Δημητριάδης*

Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ:

Η περίπτωση της Κύπρου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξασφάλιση βασικών αναγκών στη λιγότερο εύπορη μερίδα του πληθυσμού αποτελεί μία από τις ουσιαστικές επιδιώξεις κάθε κυβερνητικής πολιτικής. Είναι άρα σημαντικό να προσδιοριστεί το ελάχιστο εισόδημα που απαιτείται για να επιτευχθεί κάποιο αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Η μελέτη αυτή στοχεύει στον καταρτισμό διαφόρων εναλλακτικών γραμμών φτώχειας για την Κύπρο και στην εξέταση της ύπαρξης και του μεγέθους της φτώχειας στην Κύπρο, χρησιμοποιώντας στοιχεία από την πρόσφατη Έρευνα Εσόδων και Εξόδων Νοικοκυριών (Ε.Ε.Ε.Ν.) 1990/91.¹

* Διευθυντής Τμήματος Στατιστικής και Ερευνών, Λευκωσία.

1. Η Έρευνα Εσόδων και Εξόδων Νοικοκυριών βασίστηκε σε ένα τυχαίο δείγμα 2.708 νοικοκυριών, το οποίο αντιστοιχεί στο 1,6% του συνολικού πληθυσμού και κάλυψε νοικοκυριά και μέλη νοικοκυριών, τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές στην ελεγχόμενη από το Κράτος περιοχή της Κύπρου. Δεν συμπεριέλαβε ιδρύματα, όπως νοσοκομεία, φυλακές, γηροκομεία καθώς επίσης και νοικοκυριά των οποίων τα μέλη δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην Κύπρο και βρίσκονται στις εγκαταστάσεις των ξένων πρεσβειών. Ξένα νοικοκυριά συμπεριλήφθηκαν μόνο αν διέμεναν ή αν σκόπευαν να παραμείνουν στην Κύπρο για τουλάχιστον ένα χρόνο. Η περίοδος αναφοράς της Έρευνας ήταν από το Δεκέμβριο του 1990 μέχρι το Νοέμβριο του 1991. Η συλλογή των στοιχείων κατανεμήθηκε ομοιόμορφα σ' ολόκληρη την περίοδο των 12 μηνών, έτσι ώστε τα αποτελέσματα να αντανακλούν τις εποχιακές μεταβολές, τόσο στα έξοδα όσο και στα έσοδα των νοικοκυριών. Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το σχεδιασμό του δείγματος, τη μεθοδολογία, την κάλυψη, τα στοιχεία που συλλέχθηκαν, τον ορισμό των διαφόρων μεταβλητών και άλλες συναφείς πληροφορίες, βλέπετε Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών (1992).

Στο παρελθόν δεν είχε δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον καταρτισμό γραμμών φτώχειας για την Κύπρο. Ο Dr. House το 1988 επισήμανε την έλλειψη ενός επίσημα καθορισμένου επιπέδου απόλυτης φτώχειας και σημείωσε το ενδιαφέρον του Τμήματος Κοινωνικής Ευημερίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για την εξασφάλιση βασικών αναγκών στον άπορο πληθυσμό. Όλα αυτά τονίζουν την αναγκαιότητα και τη σπουδαιότητα του καταρτισμού γραμμών φτώχειας. Το ενδιαφέρον αυτό οδήγησε στον υπολογισμό ενός ελάχιστου απαραίτητου εισοδήματος, το οποίο θεωρήθηκε από τον House ως η γραμμή φτώχειας για την Κύπρο, και στο οποίο στήριξε την ανάλυσή του έτσι ώστε να μετρήσει το βαθμό της φτώχειας στην Κύπρο.

Η μελέτη αυτή έχει ως σκοπό τον καταρτισμό ενός αριθμού εναλλακτικών γραμμών φτώχειας για τις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην αρχή δίδεται μια σύντομη θεωρητική αναφορά στο θέμα των γραμμών φτώχειας και στη συνέχεια υπολογίζονται μερικές γραμμές φτώχειας για το άτομο αντί για το νοικοκυριό όπως γίνεται συνήθως. Αυτό έχει το πλεονέκτημα ότι τα αποτελέσματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υπολογιστεί η γραμμή φτώχειας για οποιοδήποτε νοικοκυριό λαμβάνοντας υπόψη τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των μελών του.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Ένα άτομο ή νοικοκυριό θεωρείται ότι βρίσκεται σε επίπεδα φτώχειας αν τα έσοδα ή εξόδα του βρίσκονται κάτω από ένα προκαθορισμένο επίπεδο διαβίωσης. Το κατώτατο επίπεδο εσόδων ή εξόδων αναφέρεται ως η γραμμή φτώχειας. Οι γραμμές φτώχειας μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: απόλυτη, σχετική και υποκειμενική.

ΑΠΟΛΥΤΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Ένα άτομο θεωρείται ότι βρίσκεται σε απόλυτη φτώχεια αν τα έσοδα ή εξόδα του είναι κάτω από ένα ελάχιστο απόλυτο όριο. Τα έσοδα των άλλων μελών της κοινωνίας δεν επηρεάζουν με κανένα τρόπο την τιμή της γραμμής φτώχειας. Το μοναδικό κριτήριο για να θεωρηθεί ένα άτομο φτωχό είναι κατά πόσο τα έσοδά του μπορούν να του εξασφαλίσουν ένα ελάχιστο προκαθορισμένο επίπεδο διαβίωσης.

ΣΧΕΤΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Η σχετική φτώχεια επηρεάζεται από τα έσοδα ή έξοδα ολόκληρου του πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι το ελάχιστο επίπεδο εσόδων ή εξόδων, κάτω από το οποίο ένα άτομο θεωρείται ότι είναι φτωχό, εκτιμάται σε σχέση με το μέσο όρο των εσόδων ή εξόδων όλων των ατόμων στην κοινωνία. Σ' αυτή την περίπτωση, ένα άτομο με ένα καθορισμένο επίπεδο εισοδήματος σε πραγματικούς όρους μπορεί να θεωρείται φτωχό στην κοινωνία που ζει, ενώ ένα άλλο άτομο με το ίδιο επίπεδο εισοδήματος σε πραγματικούς όρους, που ζει όμως σε διαφορετική κοινωνία, μπορεί να θεωρηθεί σε πολύ καλύτερη κατάσταση.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Οι υποκειμενικές γραμμές φτώχειας καθορίζονται από τις γνώμες των ίδιων των ατόμων. Ο βασικός παράγοντας για την εκτίμηση της γραμμής φτώχειας είναι το τι θεωρεί κάθε άτομο ως το απαραίτητο ελάχιστο επίπεδο εσόδων ή εξόδων «για εξασφάλιση των βασικών αναγκών του νοικοκυριού του» (de Vos and Garner, 1991). Οι υποκειμενικές γραμμές φτώχειας εξαρτώνται εξ ολοκλήρου από τις προτιμήσεις και τις προτεραιότητες που θέτουν τα ίδια τα άτομα. Γι' αυτό το λόγο έχουν την τάση να υπερεκτιμούν το ποσοστό και το βαθμό της φτώχειας. Επιπρόσθετα, δεν επιτρέπουν τη διενέργεια συγκρίσεων, είτε μεταξύ διαφορετικών χρονικών σημείων είτε μεταξύ χωρών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ατομικές αξίες μεταβάλλονται με το χρόνο και διαφέρουν από χώρα σε χώρα, έτσι ώστε να μην υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια για τη σύγκριση του ποσοστού και του βαθμού φτώχειας. Η φύση της υποκειμενικής φτώχειας καθιστά αναγκαία τη διεξαγωγή ειδικών ερευνών έτσι ώστε να συλλεγούν δεδομένα, τόσο για τις επιθυμίες των ατόμων όσο και για το βαθμό στον οποίο αυτές οι επιθυμίες ικανοποιούνται.

Είναι φανερό ότι οι απόλυτες γραμμές φτώχειας μπορούν να παραμένουν σταθερές μέσα στο χρόνο (αρκεί να προσαρμόζονται ανάλογα με την αυξομείωση του πληθωρισμού), έτσι ώστε το ποσοστό των φτωχών να εξετάζεται για μια σειρά ετών σε σχέση με μία μόνο γραμμή. Από την άλλη, οι σχετικές και υποκειμενικές γραμμές φτώχειας διαφοροποιούνται ανάλογα με τις αλλαγές που παρατηρούνται σ' ολόκληρη την οικονομία και τυχόν μεταβολές στις προτιμήσεις και προτεραιότητες των ατόμων. Έτσι, ο καταρτισμός της σχετικής και υποκειμενικής γραμμής φτώχειας προϋποθέτει την ύπαρξη των αναγκαίων στοιχείων για την υπό εξέταση χρονική

περίοδο. Στην περίπτωση της Κύπρου, μπορούν να καταρτιστούν σχετικές γραμμές φτώχειας για τα χρόνια κατά τα οποία έχουν διενεργηθεί Έρευνες Εσόδων και Εξόδων Νοικοκυριών. Η πιο πρόσφατη έρευνα διεξήχθη το 1990/91 και τα στοιχεία που προέκυψαν θα χρησιμοποιηθούν για τον υπολογισμό των σχετικών γραμμών φτώχειας. Μέχρι τώρα, δεν έχει διεξαχθεί οποιαδήποτε έρευνα σχετικά με τις υποκειμενικές γνώμες για τις ελάχιστες εισοδηματικές ανάγκες του πληθυσμού. Ως εκ τούτου, η μελέτη αυτή δεν θα ασχοληθεί με τον υπολογισμό υποκειμενικών γραμμών φτώχειας.

ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Η φτώχεια έχει δύο πτυχές. Η πρώτη σχετίζεται με τον αριθμό των φτωχών ατόμων ή νοικοκυριών σε μια κοινωνία και περιλαμβάνει όλους εκείνους που, σε κάποια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, έχουν έσοδα ή έξοδα κάτω από το επίπεδο που καθορίστηκε ως η γραμμή φτώχειας. Ο αριθμός των φτωχών σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού αναφέρεται ως το ποσοστό της φτώχειας. Η δεύτερη πτυχή, που σχετίζεται με το βαθμό ή το μέγεθος της φτώχειας, αφορά στο «πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί» και εκτιμάται σε σχέση με το πόσο απέχουν τα έσοδα ή έξοδα ενός ατόμου από τη γραμμή φτώχειας.

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Αφού καθοριστεί η γραμμή φτώχειας, υπάρχουν διάφοροι δείκτες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μέτρηση της φτώχειας. Οι πιο συνηθισμένοι είναι το ποσοστό φτώχειας ή απλώς το ποσοστό των φτωχών στον πληθυσμό, η αναλογία χάσματος εσόδων (δηλαδή ο αριθμητικός μέσος όρος του αναλογικού χάσματος φτώχειας των φτωχών) και ο δείκτης του Sen.

ΑΠΛΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ (P)

Εκφράζεται ως η αναλογία του αριθμού των φτωχών σε σύγκριση με το σύνολο του πληθυσμού.

$$p = \frac{P}{N}$$

όπου p είναι ο αριθμός των φτωχών, δηλαδή ο αριθμός των ατόμων ή νοικοκυριών των οποίων τα εισοδήματα είναι κάτω από τη γραμμή φτώχειας και N είναι ο συνολικός αριθμός των ατόμων ή νοικοκυριών.

Η ευκολία στον υπολογισμό του δείκτη αυτού εξουδετερώνεται από το γεγονός ότι μετρά μόνο το ποσοστό της φτώχειας αλλά όχι και το μέγεθός της. Το απλό ποσοστό φτώχειας δείχνει το ποσοστό του πληθυσμού που είναι φτωχό αλλά δεν δείχνει πόσο φτωχά είναι τα άτομα αυτά.

ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΧΑΣΜΑΤΟΣ ΕΣΟΔΩΝ (I)

Ο δείκτης αυτός μετρά το μέγεθος της φτώχειας. Δίνεται από το άθροισμα των διαφορών μεταξύ των εσόδων των φτωχών και της γραμμής φτώχειας ως αναλογία των συνολικών εσόδων που οι φτωχοί πρέπει να αποκτήσουν ώστε να βρίσκονται πάνω στη γραμμή φτώχειας.

$$I = \sum_{i=1}^n \frac{I_i - X_i}{I_i n}$$

όπου I είναι η τιμή της γραμμής φτώχειας

X_i είναι τα έσοδα των φτωχών ατόμων ή νοικοκυριών
και n είναι ο αριθμός των φτωχών.

Ο δείκτης Αναλογίας Χάσματος Εσόδων αποτυγχάνει να μετρήσει το ποσοστό της φτώχειας. Δείχνει μόνο «πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί».

Καθώς η τιμή του δείκτη πλησιάζει το μηδέν, το μέγεθος της φτώχειας μικραίνει. Εφόσον όμως ο δείκτης είναι ένας τρόπος μέτρησης του μέσου μεγέθους της φτώχειας, η τιμή του μπορεί να επηρεαστεί από ακραίες τιμές και έτσι να οδηγήσει σε παραπλανητικά αποτελέσματα.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΟΥ SEN (S)

Ο δείκτης αυτός καθορίζεται ως

$$S = \frac{P}{N} [1 - (1-I) G_p p / (p+1)]$$

όπου p είναι ο αριθμός των φτωχών

N είναι ο συνολικός αριθμός των ατόμων ή νοικοκυριών

I είναι η αναλογία χάσματος εσόδων

και G_p είναι ο συντελεστής Gini ο οποίος υπολογίζεται μόνο για τους φτωχούς.

Ο δείκτης αυτός πληρεί τα αξιώματα (μονοτονικότητας, μεταβίβασης, συμμετρίας, ανεξαρτησίας από χρηματικές μονάδες και ανεξαρτησίας από το μέγεθος του πληθυσμού) που ο Sen θεωρεί ότι κάθε δείκτης φτώχειας πρέπει να ικανοποιεί. Σε γενικές γραμμές, όμως, αποτυγχάνει να το κάνει αυτό κάτω από ειδικές περιστάσεις. Αυτό έχει οδηγήσει τους ερευνητές σε τροποποιήσεις του δείκτη οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν για τη μελέτη της φτώχειας.² Όλοι αυτοί οι δείκτες, όμως, μετρούν το μέγεθος της φτώχειας αλλά αποτυγχάνουν να μετρήσουν το ποσοστό της.

ΓΡΑΜΜΕΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Όλοι οι δείκτες για μέτρηση της φτώχειας προϋποθέτουν την ύπαρξη ή τον υπολογισμό μιας γραμμής φτώχειας. Γι' αυτό πρέπει να γίνει υπολογισμός της απόλυτης και της σχετικής γραμμής φτώχειας για την Κύπρο.

ΑΠΟΛΥΤΗ ΓΡΑΜΜΗ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Η πρώτη απόλυτη γραμμή φτώχειας για την Κύπρο υπολογίστηκε στις ΛΚ808 (Λίρες Κύπρου) ανά άτομο για το 1987 και καλύπτει βασικές ανάγκες, κυρίως, διατροφής, ενοικίου ή κοινωνικές ανάγκες του ατόμου (House, 1988). Αυτό όμως ισχύει μόνο στην περίπτωση των διμελών νοικοκυριών.³ Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η διαδικασία αυτή δεν λαμβάνει υπόψη τις πιθανές διαφορές στα χαρακτηριστικά των μελών του νοικοκυριού. Αυτό σημαίνει ότι ένα διμελές νοικοκυριό που αποτελείται από 2 άτομα που έχουν αφυπηρετήσει θα χρειάζεται το ίδιο ποσό των ΛΚ808, όπως ένα νεαρό ζευγάρι χωρίς παιδιά ή ένα νοικοκυριό με ένα γονιό και ένα παιδί. Δηλαδή, δίνεται ίσο βάρος στα μέλη των νοικοκυριών ανεξάρτητα από τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά.

Η πρώτη γραμμή φτώχειας που υπολογίζεται εδώ αφορά μια απλή προσαρμογή των αποτελεσμάτων του House (1988) σε τιμές του 1991. Αυτό έχει γίνει χρησιμοποιώντας το Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 1. Το πρώτο άτομο στο

2. Για περισσότερες πληροφορίες για τους διάφορους δείκτες και αξιώματα για τη μέτρηση της φτώχειας, βλέπετε Τσακλόγλου (1990).

3. Για πληροφορίες σχετικά με τη μεθοδολογία για τον υπολογισμό του ελάχιστου εισοδήματος και το πώς αυτό μεταβάλλεται ανάλογα με το μέγεθος του νοικοκυριού, βλέπετε House (1988, σ. 39-40).

νοικοκυριό χρειάζεται ΛΚ121 κάθε μήνα για να καλύψει τις βασικές του ανάγκες σε φαγητό και ένδυση (ΛΚ72), ενοίκιο (ΛΚ34) και τις κοινωνικές του ανάγκες (ΛΚ15). Το δεύτερο άτομο του νοικοκυριού χρειάζεται ένα επιπρόσθετο ποσό των ΛΚ55 (ΛΚ32 για βασικές ανάγκες, ΛΚ15 για ενοίκιο και ΛΚ8 για κοινωνικές ανάγκες).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Απόλυτη Γραμμή Φτώχειας για ένα διμελές νοικοκυριό
για τα έτη 1987 και 1991

Κατηγορίες ελάχιστων εισοδηματικών απαιτήσεων	Ελάχιστο απαιτούμενο εισόδημα κάθε μήνα (ΛΚ)	
	1987	1991
<i>Πρώτο άτομο:</i>		
Βασικές ανάγκες (φαγητό κυρίως)	54	72
Ενοίκιο	27	34
Κοινωνικές ανάγκες	12	15
<i>Δεύτερο άτομο:</i>		
Βασικές ανάγκες (φαγητό κυρίως)	24	32
Ενοίκιο	12	15
Κοινωνικές ανάγκες	6	8
<i>Σύνολο για τα δύο άτομα</i>	135	176

Πηγή: Για το 1987 από τον House (1988) και για το 1991 υπολογίστηκαν εφαρμόζοντας το Δείκτη Τιμών Καταναλωτή στα στοιχεία του 1987.

Επομένως, ένα διμελές νοικοκυριό χρειάζεται ένα συνολικό ελάχιστο μηνιαίο εισόδημα των ΛΚ176 ή ΛΚ88 για κάθε άτομο, το οποίο αντιστοιχεί σε ένα σύνολο εσόδων νοικοκυριού ΛΚ2.109 το χρόνο ή ΛΚ1.054 ανά άτομο το χρόνο.

Το πρώτο και δεύτερο άτομο στο νοικοκυριό φέρουν άνισους συντελεστές στάθμισης (το δεύτερο πρόσωπο έχει συντελεστή μόνο 45% του πρώτου), έτσι ώστε το ελάχιστο απαιτούμενο εισόδημα ενός μονομελούς νοικοκυριού να μην ισούται με το μισό των συνολικών εσόδων που χρειάζεται ένα διμελές νοικοκυριό. Τα ελάχιστα απαιτούμενα έσοδα των μονομελών νοικοκυριών δίνονται από το ποσό που αντιστοιχεί στο πρώτο άτομο στον Πίνακα 1. Έτσι, τα μονομελή νοικοκυριά χρειάζονται τουλάχιστον ΛΚ121 κάθε μήνα ή ΛΚ1.451 το χρόνο.

Χρησιμοποιώντας τους συντελεστές κατανομής στάθμισης για τα μέλη των νοικοκυριών του Supplementary Benefit System της Βρετανίας, δηλαδή του βασικού συστήματος για οικονομική στήριξη των βρετανικών νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα, βρίσκουμε τα

ακόλουθα ελάχιστα απαιτούμενα έσοδα για κάθε άτομο του νοικοκυριού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Γραμμή Απόλυτης Φτώχειας για κάθε άτομο του νοικοκυριού
για το έτος 1991

Υπόσταση των μελών του νοικοκυριού	Συντελεστής	Ελάχιστο ετήσιο απαιτούμενο εισόδημα (ΛΚ)
Αρχηγός νοικοκυριού	1,00	1.451
Άλλοι ενήλικες	0,59	856
Παιδιά ηλικίας:		
1-4	0,22	319
5-10	0,27	392
11-12	0,35	508
13-15	0,41	595
16-17	0,49	711

Πηγή: Για τους συντελεστές, βλέπετε Wright (1992). Για τις ελάχιστες ετήσιες εισοδηματικές απαιτήσεις, βλέπετε Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών (1993α, σ. 40).

Επομένως, ένα μονομελές νοικοκυριό θα χρειαζόταν το ίδιο ελάχιστο εισόδημα όπως το πιο πάνω, δηλαδή ΛΚ1.451 το χρόνο. Όμως, οι απόλυτες γραμμές φτώχειας για διμελή ή πολυμελή νοικοκυριά διαφέρουν από τα προηγούμενα αποτελέσματα. Ένα νοικοκυριό με 2 ενήλικες, για παράδειγμα, χρειάζεται συνολικά ένα ελάχιστο εισόδημα ΛΚ2.308 το χρόνο. Ένα νοικοκυριό με 2 γονείς και ένα πεντάχρονο παιδί θα βρισκόταν σε φτώχεια με οποιοδήποτε εισόδημα κάτω των ΛΚ2.700 το χρόνο.

Η μέθοδος αυτή υπολογισμού της απόλυτης γραμμής φτώχειας είναι καλύτερη από την προηγούμενη για δύο κυρίως λόγους. Πρώτο, θεωρεί τα παιδιά ξεχωριστά και τους κατανέμει το αντίστοιχο ποσό με βάση την ηλικία τους. Αυτό είναι σημαντικό, αφού λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των παιδιών διαφόρων ηλικιών, έτσι ώστε το ελάχιστο αναγκαίο εισόδημα να υπολογίζεται σύμφωνα με την κατανομή ηλικιών στο νοικοκυριό και όχι απλώς με βάση το μέγεθός του. Δεύτερο, επιτρέπει τον υπολογισμό της απόλυτης γραμμής φτώχειας για νοικοκυριά οποιουδήποτε μεγέθους, σε αντίθεση με την προηγούμενη μέθοδο, η οποία περιορίστηκε στα μονομελή και διμελή νοικοκυριά.

ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Η τιμή των σχετικών γραμμών φτώχειας βασίζεται στο μέσο επίπεδο διαβίωσης σε μια κοινωνία. Οι γραμμές εκφράζονται συνήθως ως

ένα ποσοστό του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος ολόκληρου του πληθυσμού. Παρόλο που δεν υπάρχει σταθερό ποσοστό, συνηθίζεται σε μελέτες για τη φτώχεια να τίθεται ίσο με 50% του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος. Σ' αυτή τη μελέτη χρησιμοποιήθηκαν ποσοστά ίσα με 40%, 50% και 60% του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος.

Η Έρευνα Εσόδων και Εξόδων Νοικοκυριών, 1990/91, έδειξε ότι το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στην Κύπρο ήταν ΛΚ3.084 κατά την περίοδο διεξαγωγής της. Θέτοντας τη σχετική γραμμή φτώχειας στο 40%, 50% και 60% αυτής της τιμής έχουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα:

40% του μέσου κατά κεφαλήν καθαρού εισοδήματος = ΛΚ1.234

50% του μέσου κατά κεφαλήν καθαρού εισοδήματος = ΛΚ1.542

60% του μέσου κατά κεφαλήν καθαρού εισοδήματος = ΛΚ1.850

Έτσι, ένα μονομελές νοικοκυριό με ετήσιο εισόδημα λιγότερο από ΛΚ1.542, για παράδειγμα, θα βρισκόταν σε φτώχεια το 1990/91 αν η γραμμή φτώχειας καθοριζόταν (όπως γίνεται συνήθως) στο 50% του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος. Όμως στην περίπτωση των νοικοκυριών με περισσότερα από ένα μέλη, δεν είναι λογικό να υποθέσουμε ότι όλα τα άτομα θα χρειάζονταν το ίδιο ελάχιστο εισόδημα, αφού πολλά έξοδα του νοικοκυριού δεν αυξάνουν ανάλογα με το μέγεθος του νοικοκυριού (π.χ. ενοίκιο, ηλεκτρισμός κ.λπ.). Γι' αυτό, στα επιπρόσθετα άτομα πρέπει να δίνονται συντελεστές με τέτοιο τρόπο ώστε να υπολογίζονται τα ελάχιστα απαραίτητα έσοδα για ολόκληρο το νοικοκυριό. Χρησιμοποιώντας τους συντελεστές του Supplementary Benefit System της Βρετανίας, προκύπτουν τα αποτελέσματα που φαίνονται στον Πίνακα 3.

Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον υπολογισμό των ελάχιστων απαραίτητων εσόδων οποιουδήποτε νοικοκυριού. Για παράδειγμα, ένα νοικοκυριό, που αποτελείται από δύο παιδιά (ηλικίας 8 και 12 ετών) και έναν μόνο από τους γονείς, θα χρειαζόταν ετήσια έσοδα τουλάχιστον ΛΚ2.498 (1.542+416+540) αν η γραμμή φτώχειας τοποθετείτο στο 50% του μέσου κατά κεφαλήν καθαρού εισοδήματος. Ομοίως, ένα νοικοκυριό με δύο ενήλικες θα χρειαζόταν ΛΚ2.452 το χρόνο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Γραμμές Σχετικής Φτώχειας για κάθε άτομο του νοικοκυριού
για το έτος 1991

(ΛΚ)

Υπόσταση των μελών του νοικοκυριού	Γραμμή φτώχειας στο «α» % του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος		
	α=40%	α=50%	α=60%
Αρχηγός νοικοκυριού	1.234	1.542	1.850
Άλλοι ενήλικες	728	910	1.092
Παιδιά ηλικίας:			
1-4	271	339	407
5-10	333	416	500
11-12	432	540	648
13-15	506	632	759
16-17	605	756	907

Πηγή: Για τους συντελεστές, βλέπετε Wright (1992). Για το ελάχιστο ετήσιο απαιτούμενο εισόδημα, βλέπετε Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών (1993α, σ. 40).

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα αυτά ισχύουν μόνο για την περίοδο από το Δεκέμβριο 1990 μέχρι το Νοέμβριο 1991 κατά την οποία έχουν συλλεγεί τα στοιχεία. Αν αυτά τα ελάχιστα απαραίτητα έσοδα θεωρηθούν ικανοποιητικά γι' αυτή την περίοδο, τότε μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και για τα επόμενα χρόνια, αφού προσαρμοστούν ανάλογα με το ποσοστό του πληθωρισμού. Όμως, είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι τα ελάχιστα απαραίτητα έσοδα θα αποτελούσαν απόλυτες και όχι σχετικές γραμμές φτώχειας σε κατοπινά χρόνια. Αυτό σημαίνει ότι είναι σχεδόν απίθανο τα προσαρμοσμένα ποσά να αντιστοιχούν σε 40%, 50% ή 60% του μέσου κατά κεφαλήν καθαρού εισοδήματος ενός κατοπινού χρόνου.

Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Έχοντας υπολογίσει την απόλυτη και σχετική γραμμή φτώχειας, τώρα θα εξετάσουμε το ποσοστό και το βαθμό της φτώχειας στην Κύπρο. Το ποσοστό φτώχειας αναφέρεται στον αριθμό των νοικοκυριών ή ατόμων που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας, και ο βαθμός της φτώχειας εξετάζει την έκταση της φτώχειας, δηλαδή πόσο απέχουν τα έσοδα ή τα έξοδά τους από το ελάχιστο επίπεδο που χρειάζεται για να καλύψουν τις βασικές ανάγκες της ζωής.

Όπως έχει υπολογισθεί πιο πάνω, η απόλυτη γραμμή φτώχειας για την Κύπρο για το 1991 ήταν στις ΛΚ1.451 για το πρώτο άτομο του νοικοκυριού, ενώ η σχετική γραμμή φτώχειας ήταν ΛΚ1.542. Η διαφορά μεταξύ των δύο γραμμών είναι μόνο ΛΚ91, κάτι που δείχνει

ότι ένα φτωχό άτομο ή νοικοκυριό, σύμφωνα με τον ορισμό της σχετικής γραμμής φτώχειας, είναι επίσης πιθανό να είναι φτωχό και σύμφωνα με την απόλυτη γραμμή φτώχειας. Αυτό, σε συνάρτηση με το γεγονός ότι η σχετική γραμμή φτώχειας, λαμβάνει υπόψη και το εθνικό μέσο εισόδημα, οδήγησε στην απόφαση όπως χρησιμοποιηθεί η σχετική γραμμή φτώχειας για την εξέταση του ποσοστού και του βαθμού της φτώχειας σ' αυτή τη μελέτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ποσοστό φτώχειας κατά διάφορα χαρακτηριστικά και τόπο διαμονής των νοικοκυριών για το έτος 1991 (%)

Χαρακτηριστικά του νοικοκυριού	Σύνολο Κύπρου			Αστικές Περιοχές			Αγροτικές Περιοχές		
	Σύνολο	Αντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Αντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Αντρες	Γυναίκες
<i>Μέγεθος νοικοκυριού</i>									
1 άτομο	16,5	6,6	21,0	9,7	3,4	12,6	28,6	12,5	32,6
2 άτομα	9,8	10,2	6,7	7,4	7,4	7,6	13,7	14,6	4,6
3 και άνω	0,3	0,2	2,9	0,3	0,2	4,4	0,4	0,4	0,0
Σύνολο	4,4	3,0	14,2	2,9	2,0	9,7	7,3	5,0	22,7
<i>Ηλικία του αρχηγού</i>									
κάτω των 25	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
25-44	0,1	0,0	1,8	0,3	0,1	2,5	0,0	0,0	0,0
45-54	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
55-64	2,4	2,0	4,6	1,4	0,8	4,0	0,7	4,1	6,3
65-69	8,7	5,8	20,6	6,7	4,7	15,8	11,6	7,4	26,7
70-74	16,7	13,5	27,0	11,1	7,9	22,2	22,7	19,6	31,6
75 και άνω	27,0	26,0	28,6	22,0	22,4	21,4	34,0	31,2	38,1
Σύνολο	4,4	3,0	14,2	2,9	2,0	9,7	7,3	5,0	22,7
<i>Επίπεδο μόρφωσης του αρχηγού</i>									
Καθόλου μόρφωση	29,1	21,4	33,0	27,1	25,0	28,6	30,4	18,2	35,1
Δημοτική	6,3	5,4	11,1	5,3	4,1	10,4	7,5	6,9	12,5
Δευτεροβάθμια	0,8	0,8	1,8	0,8	0,7	1,9	0,8	0,8	0,0
Κολλέγιο/ Πανεπιστήμιο	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Σύνολο	4,4	3,0	14,2	2,9	2,0	9,7	7,3	5,0	22,7

Πηγή: Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών (1993α).

Ο Πίνακας 4 δίνει το ποσοστό της σχετικής φτώχειας στην Κύπρο για διάφορα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, όπως το μέγεθος, η

ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης, το φύλο του αρχηγού του νοικοκυριού και ο τόπος διαμονής (αστική ή αγροτική περιοχή).

Για όλη την Κύπρο, 4,4% των νοικοκυριών έχουν έσοδα κάτω από τη σχετική γραμμή φτώχειας. Το ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές είναι πολύ ψηλότερο απ' αυτό στις αστικές περιοχές (7,3% έναντι 2,9%). Εφαρμόζοντας τα ποσοστά αυτά στα 113.416 αστικά και 68.559 αγροτικά νοικοκυριά της Κύπρου, ο αριθμός των φτωχών οικογενειών ανέρχεται στις 8.294 (3.289 στις αστικές περιοχές και 5.005 στις αγροτικές).

Το ψηλότερο ποσοστό φτώχειας έχει βρεθεί σε νοικοκυριά μικρού μεγέθους. Περίπου 16,5% των μονομελών νοικοκυριών ήταν φτωχά το 1991, ενώ 10% των διμελών ήταν επίσης φτωχά. Αυτό αποδίδεται στο γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός των νοικοκυριών αυτών περιλαμβάνει ηλικιωμένους ή αρχηγούς που έχουν αφυπηρετήσει. Η φτώχεια ανάμεσα στα νοικοκυριά με περισσότερα από δύο μέλη είναι πολύ μικρή και σχεδόν ανύπαρκτη. Η μόνη εξαίρεση είναι η περίπτωση των πολυμελών νοικοκυριών με γυναίκα αρχηγό, τα οποία έχουν ποσοστό φτώχειας 2,9% για όλη την Κύπρο και 4,4% για τις αστικές περιοχές. Τα χαμηλά ποσοστά φτώχειας ανάμεσα στα νοικοκυριά με τρία ή περισσότερα μέλη οφείλονται στο γεγονός ότι τα νοικοκυριά αυτά έχουν, σε γενικές γραμμές, δύο τουλάχιστον άτομα σε εργάσιμη ηλικία. Αυτό, σε συνδυασμό με τις συνθήκες πλήρους απασχόλησης και την οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου έχει αυξήσει το επίπεδο διαβίωσης ολόκληρου του εργαζόμενου πληθυσμού.

Το φύλο του αρχηγού του νοικοκυριού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις πιθανότητες που έχει το νοικοκυριό να βρίσκεται σε επίπεδο φτώχειας. Για παράδειγμα, 21% των μονομελών νοικοκυριών που αποτελούνταν από μία γυναίκα βρίσκονταν σε φτώχεια το 1991, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες ήταν 6,6%. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί οι πιο πολλές γυναίκες αρχηγοί είναι συνταξιούχοι, και έχουν χαμηλότερες συντάξεις απ' αυτές των ανδρών γιατί οι χρονικές περίοδοι εργοδότησής τους καθώς και οι αμοιβές τους κατά τη διάρκεια της εργάσιμης ζωής τους ήταν γενικά χαμηλότερες.

Τα νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 55 χρόνων σπάνια βρίσκονται σε φτώχεια και το ποσοστό τους είναι σχεδόν μηδενικό. Τα νοικοκυριά με αρχηγούς ηλικίας 65-69 έχουν ποσοστό φτώχειας 8,7%, ενώ περισσότερα από ένα σε κάθε τέσσερα νοικοκυριά με αρχηγό πάνω των 75 χρόνων είναι φτωχά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Κατανομή των φτωχών νοικοκυριών κατά διάφορα χαρακτηριστικά και ποσοστό της Γραμμής Φτώχειας που καλύφθηκε από τα έσοδά τους για το 1991

Χαρακτηριστικά των νοικοκυριών	Ποσοστό της Γραμμής Φτώχειας που καλύφθηκε από τα έσοδα						
	0-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	90 & άνω
Σύνολο	-	0,8	5,0	11,8	20,2	34,5	27,7
Αστικές περιοχές	-	-	1,9	7,6	22,6	35,9	32,1
Αγροτικές περιοχές	-	1,5	7,6	15,2	18,2	33,3	24,2
<i>Μέγεθος νοικοκυριού</i>							
1 άτομο	-	2,1	2,1	6,3	14,6	39,6	35,4
2 άτομα	-	-	2,7	16,9	20,0	30,8	24,6
3 άτομα	-	-	-	-	66,7	33,3	-
5 άτομα	-	-	-	-	-	100,0	-
6 άτομα	-	-	-	-	100,0	-	-
<i>Ηλικία του αρχηγού</i>							
κάτω των 25	-	-	-	-	-	-	-
25-44	-	-	-	-	-	50,0	50,0
45-54	-	-	-	-	-	-	-
55-64	-	-	20,0	20,0	20,0	10,0	30,0
65-69	-	-	6,7	-	40,0	40,0	13,3
70-74	-	3,9	3,9	7,7	19,2	23,1	42,3
75 και άνω	-	-	3,0	15,2	16,7	40,9	24,2
<i>Επίπεδο μόρφωσης του αρχηγού</i>							
Καθόλου μόρφωση	-	2,7	8,1	8,1	16,2	37,8	27,0
Δημοτική	-	-	4,1	13,5	23,0	32,4	27,0
Λευτεροβάθμια	-	-	-	12,5	12,5	37,5	37,5
Κολλέγιο/Πανεπιστήμιο	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών (1993α).

Το επίπεδο μόρφωσης των αρχηγών των νοικοκυριών είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πιθανότητα να βρίσκονται σε φτώχεια. Το ποσοστό φτώχειας ανάμεσα σε νοικοκυριά των οποίων οι αρχηγοί δεν έχουν καθόλου μόρφωση κυμαίνεται γύρω στο 29% για όλη την Κύπρο (27% για τις αστικές και 30% για τις αγροτικές περιοχές). Τα νοικοκυριά που έχουν αρχηγούς με επίπεδο δημοτικής εκπαίδευσης έχουν πολύ χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας, 6,3%.

Το μέγεθος της φτώχειας, δηλαδή το πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί, παρουσιάζεται στον Πίνακα 5.

Η μεγάλη πλειοψηφία των φτωχών είναι μόνο ελαφρώς φτωχοί, με 82% των φτωχών να έχουν έσοδα τα οποία αντιστοιχούν σε

περισσότερο από 70% της τιμής της γραμμής φτώχειας. Αυτό δείχνει ότι, με την κατάλληλη πολιτική, η πλειονότητα των φτωχών μπορεί να μετακινηθεί πάνω από τη γραμμή φτώχειας, ελαχιστοποιώντας σχεδόν εξ ολοκλήρου το ποσοστό φτώχειας.

Το 28% των φτωχών νοικοκυριών έχουν έσοδα που κυμαίνονται από 91% σε 99% της γραμμής φτώχειας. Στις αστικές περιοχές 91% των φτωχών είναι λιγότερο από 30% μακριά από το όριο της φτώχειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις αγροτικές περιοχές είναι 76%.

Το 40% των φτωχών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας 55 μέχρι 64 ετών είναι πολύ φτωχά, αφού τα έσοδά τους δεν υπερβαίνουν το 70% της τιμής της γραμμής φτώχειας. Παρόμοια, τα φτωχά νοικοκυριά, των οποίων οι αρχηγοί δεν είχαν καθόλου μόρφωση, είναι πιο πιθανό να είναι περισσότερο φτωχά από εκείνα με αρχηγό που είχε κάποια μόρφωση.

Οι φτωχοί στις αγροτικές περιοχές είναι σε χειρότερη κατάσταση από αυτούς των αστικών περιοχών με ποσοστά φτωχών νοικοκυριών 42% και 45%, αντίστοιχα, και ξοδεύοντας ποσά τα οποία αντιστοιχούν σε λιγότερο από το 71% της τιμής της γραμμής φτώχειας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υπάρχουν τρεις κύριες κατηγορίες γραμμών φτώχειας – η απόλυτη, η σχετική και η υποκειμενική. Η ίδια απόλυτη γραμμή φτώχειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατ' επανάληψη για αριθμό ετών εφόσον προσαρμοστεί με το ποσοστό του πληθωρισμού. Απ' την άλλη, οι σχετικές γραμμές πρέπει να καταρτίζονται ξεχωριστά για κάθε απαιτούμενη χρονική περίοδο. Οι υποκειμενικές γραμμές φτώχειας εξαρτώνται από τις υποκειμενικές ανάγκες του πληθυσμού.

Η μελέτη αυτή έδειξε τη σημασία των Ερευνών Εσόδων και Εξόδων Νοικοκυριών στο να παρέχουν πληροφορίες για τον υπολογισμό γραμμών φτώχειας. Επίσης, τονίζει την αναγκαιότητα να λαμβάνονται υπόψη η υπόσταση και η κατανομή ηλικιών των μελών του νοικοκυριού για πιο ακριβή υπολογισμό των γραμμών φτώχειας.

Παρά το γενικά υψηλό επίπεδο διαβίωσης και τη γοργά αναπτυσσόμενη οικονομία της Κύπρου, η φτώχεια δεν είναι ανύπαρκτη. Γύρω στο 4,4% των νοικοκυριών έχουν εισοδήματα κάτω από τη σχετική γραμμή φτώχειας. Η πλειονότητα αποτελείται από μικρά νοικοκυριά με ένα ή δύο μέλη των οποίων οι αρχηγοί είναι ηλικιωμένοι και με περιορισμένη ή καθόλου μόρφωση. Όμως, τα

εισοδήματα των φτωχών είναι μόνο ελαφρώς κάτω από τη γραμμή φτώχειας, κάτι που δείχνει ότι, με την κατάλληλη πολιτική και με σχετικά χαμηλό κόστος, οι φτωχοί μπορούν να μετακινηθούν πάνω από τη γραμμή φτώχειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- De Vos K. and Garner T.I. (1991), "An Evaluation of Subjective Poverty Definitions: Comparing Results from the U.S. and the Netherlands", *The Review of Income and Wealth*, Series 37, No. 3.
- House W.J. (1988), *Socio-Economic and Demographic Characteristics of Income Distribution in Cyprus*, Department of Statistics and Research, Republic of Cyprus, Nicosia.
- Wright R.E. (1992), "A Feminization of Poverty in Great Britain?", *The Review of Income and Wealth*, Series 38, No. 1
- Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία
- (1992), *Household Income and Expenditure Survey 1990/1991*.
- (1993a), *Income Distribution and Poverty in Cyprus, 1991*.
- Τσακλόγλου Π. (1990), «Μερικά μεθοδολογικά προβλήματα σχετικά με τη μέτρηση της φτώχειας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αρ. 73Α.
- Υφαντόπουλος Γ. (1990), «Στατιστικά μέτρα για την οικονομική ανισότητα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Αρ. 73Α.